

УДК 351.522

Ковальчук Софія, ст. II курсу економічного факультету; науковий керівник – к.е.н., доц. Дем'янчук І. А. (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ КРИЗИ

***Анотація.** У статті досліджено зайнятість населення. Проаналізовано сучасний стан зайнятості населення в умовах кризи, а також перспективи розвитку зайнятості населення в наступні роки. Розкрито соціальну сутність зайнятості. На основі наукових праць та досліджень вчених зроблено ґрунтовні висновки.*

***Ключові слова:** ринок праці, зайнятість населення.*

***Аннотация.** В статье исследована занятость населения. Проанализировано современное состояние занятости населения в условиях кризиса, а также перспективы развития занятости населения в следующие годы. Описана социальная сущность занятости. На основе научных трудов и исследований ученых сделано основательные выводы.*

***Ключевые слова:** рынок труда, занятость населения, рабочая сила, гражданское общество.*

***Annotation.** The article deals with employment of the population. The current state of employment of the population in the conditions of the crisis, as well as prospects for employment development in the following years is analyzed. The social essence of employment is described. On the basis of scientific papers and researches of scientists, there were made solid conclusions.*

***Keywords:** labour market, employment, labour, civil society.*

Надзвичайно важливим, особливо в умовах кризи, є питання розвитку соціального партнерства між владою, бізнесом та робітниками. Особливості та етапи формування ринку праці в Україні, стан зайнятості населення й безробіття є наслідком історичних, соціальних та економічних умов, які склалися у державі не лише впродовж останнього десятиліття, а значно раніше. Проблеми сучасної економіки необхідно розглядати виходячи зі стану й перспектив розвитку ринку праці – головної складової ринкової системи, оскільки економіка – це насамперед відносини між людьми, які формують їх рівень життя.

Аналіз економічної ситуації в Україні показує, що деякі механізми ринку праці вже створено, але повноцінного цивілізованого ринку праці

ще немає. Причиною цього є економічна криза, яка характеризується глибокими структурними диспропорціями та розбалансованістю економіки, значним вивільненням робочої сили, високим рівнем незайнятості та безробіття, зuboжінням населення тощо. Тому, розв'язуючи проблеми стабілізації економіки, без якої зараз неможливий прогрес у створенні ринкового господарства, доцільно вивчати та розробляти шляхи формування сучасного ринку праці і зарплати, використовуючи зарубіжний та вітчизняний досвід [1].

Проблеми зайнятості, можливості удосконалення державного регулювання та державної політики зайнятості розглядалися багатьма зарубіжними вченими, починаючи від К. Маркса та Дж. Кейнса [2]. Аспекти ефективної зайнятості досліджували М. Алле, Р. Еренберг, М. Портер, Р. Сміт, Дж. Ріфкін, Й. Шумпетер. Загальнотеоретичні основи розвитку ринку праці та зайнятості в Україні розглядалися в працях В. Близнюк, Д. Богині, В. Будкіна, Т. Коропчук, Т. Мірошніченко, Л. Шевченко, Т. Заєць, М. Корецького [3]. Зайнятість в умовах трансформаційної економіки досліджувалася в працях В. Секретарюка, В. Герасимчука, А. Колота, В. Летюха, Л. Чижова [4]. У науковій літературі проблема зайнятості розглядається переважно з економічного боку, а питання удосконалення державної політики в сфері зайнятості та безробіття є фрагментарними і потребують подальшого дослідження.

Метою нашої статті є дослідження напрямів удосконалення державної політики зайнятості в сучасних умовах нестабільної економічної ситуації.

Зайнятість населення являє собою діяльність частини населення щодо створення суспільного продукту (національного доходу). Саме в цьому полягає її *економічна сутність*. Зайнятість населення – найбільш узагальнена характеристика економіки. Вона відбиває досягнутий рівень економічного розвитку, внесок живої праці в досягнення виробництва. Зайнятість об'єднує виробництво і споживання, а її структура визначає характер їхніх взаємозв'язків.

Соціальна сутність зайнятості відображає потребу людини в самовираженні, а також у задоволенні матеріальних і духовних потреб через дохід, який особа отримує за свою працю [5].

Згідно із законом України «Про зайнятість населення» до *зайнятого населення* належать громадяни нашої країни, які проживають на її території на законних підставах, а саме: працюючі за наймом на умовах повного або неповного робочого дня (тижня) на підприємствах, установах, організаціях незалежно від форм власності, у міжнародних та іноземних організаціях в Україні та за кордоном; громадяни, які самостійно забезпечують себе роботою, включаючи підприємців, осіб, зайнятих індивідуальною трудовою діяльністю, творчою діяльністю, члени кооперативів, фермери та

члени їхніх сімей, які беруть участь у виробництві; вибрані, призначені або затверджені на оплачувану посаду в органах державної влади, управління чи в суспільних об'єднаннях; громадяни, які служать у збройних силах, прикордонних, внутрішніх, залізничних військах, органах національної безпеки та внутрішніх справ; особи, які проходять професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації з відривом від виробництва; які навчаються у денних загальноосвітніх школах, середніх спеціальних та вищих навчальних закладах; зайняті вихованням дітей, доглядом за хворими, інвалідами та громадянами похилого віку; працюючі громадяни інших держав, які тимчасово перебувають в Україні і виконують функції, не пов'язані із забезпеченням діяльності посольств і місії [6].

Розрізняють такі форми зайнятості: повну, неповну, часткову, первинну та вторинну зайнятість.

Світова економічна криза загалом негативно вплинула на економіку України. Нестабільність та звужене відтворення благ і послуг поглибило проблеми суспільного та економічного життя країни. Зокрема збільшилась залежність економіки України від стану експорту продукції металургійної та хімічної промисловості, сільського господарства. Внаслідок кризових явищ попит на продукцію значно знизився, що спричинило падіння промислового виробництва, а головне – зростання безробіття. Поставлена під загрозу стабільність роботи багатьох колективів. Спад економічної активності позначився на звуженні попиту на складну працю, скороченні тривалості робочого часу.

Ситуація, що склалась в Україні потребує глибокого аналізу та вибору оптимального шляху щодо подальшого розвитку ринку праці, зменшення безробіття, інфляційних процесів і зростання конкурентоспроможності національної економіки. Тому однією з найбільш актуальних проблем в Україні є здійснення ефективної політики щодо подолання безробіття та проведення ефективного реформування ринку праці. Важливим у подоланні наслідків економічної кризи є створення в державі нових робочих місць та працевлаштування молоді після закінчення навчальних закладів в Україні.

Перехід до ринкової економіки докорінно змінив умови господарської діяльності в Україні. Тому в умовах кризи в країні більшість підприємств не готові ефективно і самостійно вирішувати проблеми, успішно працювати в умовах нестабільності та недобросовісної конкуренції. Економісти стверджують, що важливим елементом механізму саморегулювання ринкової економіки є криза. Вона дає імпульс для розвитку економіки. Кризові явища знецінюють основний капітал, створюючи умови для оновлення основних виробничих фондів на новій технічній базі.

Внаслідок кризових явищ, попит на товари та послуги скорочується, виникає надлишок їх пропозиції. Скорочення обсягів збуту товарів та

послуг призводить до зменшення виробництва, звільнення працівників та зростання безробіття. Відбувається падіння рівня реальної заробітної плати, прибутків, інвестицій. Основними проблемами, які потребують вирішення під час економічної кризи, є низький рівень випуску продукції, нестабільність рівня цін на вільних ринках і високий рівень безробіття. Більшість експертів вважають, що сьогодні дуже складно передбачити як глибину і тривалість світової економічної кризи, так і її масштаби для України.

За висновками експертів Представництва Світового банку в Україні, актуальною проблемою для населення України в період кризи є феномен безробіття, особливо серед молоді. Тому не дарма більшості економістів і соціологів розглядають безробіття як соціальне зло. Саме з безробіттям пов'язані такі явища: падіння виробництва, бідність, соціальне напруження. Рівень безробіття, який поширюється під час кризових явищ, починає знижуватись тільки після тривалого періоду відновлення і зростання економіки. Та якщо навіть економіка вийде з кризового стану, їй знадобиться не один рік, щоб повністю відновити ринок праці на інноваційній основі [7].

Беручи до уваги ситуацію, яка склалась в Україні та світі, потрібно розглянути чинники, які діятимуть у бік скорочення безробіття:

1) Безмежність незадоволеного попиту і можливість створення нових робочих місць у багатьох сферах, особливо у сфері послуг;

2) Дотеперішня нерозвиненість приватного сектору і наявність тіньової економіки, які в разі скасування адміністративного тиску зможуть залучити значну частину непрацюючих осіб;

3) Традиційно низький рівень зарплати і слабкість профспілок, які не можуть домогтись підвищення загального рівня зарплати, і пов'язане з цим обмеження попиту на працю.

Виходячи із зазначеного, державна і територіальні програми зайнятості населення повинні бути спрямовані на:

1) Розвиток та структурну перебудову економіки, створенню умов для скерування звільнених працівників передусім на рентабельні виробництва і в пріоритетні галузі господарського комплексу країни;

2) Покращення системи відтворення робочої сили у поєднанні з розвитком робочих місць, професійної орієнтації, перепідготовки та підвищення кваліфікації населення, ефективне використання трудових ресурсів;

3) Формування матеріальної, кадрової, інформаційної, фінансової та науково-методичної бази державної служби зайнятості;

4) Заходи сприяння зайнятості населення, яке проживає в сільській місцевості;

5) Сприяння створенню нових робочих місць для засуджених за межами установ виконання покарань;

б) Сприяння суспільно корисній зайнятості засуджених безпосередньо на підприємствах установ виконання покарань шляхом здійснення заходів інвестиційної політики [8].

Характерною ознакою українського ринку праці, на думку фахівців, є відсутність кількісного і якісного балансу між попитом і пропозицією на робочу силу. Скажімо, торік роботодавці за сприяння державної служби зайнятості сподівалися заповнити 2,2 млн. вільних робочих місць, однак оскільки лише 8 % вакансій пропонували зарплату, вище середньої по регіону, вдалося заповнити тільки кожен п'яту вакансію. Тим часом дуже важливою складовою проблем зайнятості є брак кваліфікованих працівників.

Проблеми, що формуються на вітчизняному ринку праці та ринку освітніх послуг, не можна розглядати відокремлено від тенденцій, які відбуваються нині у глобальному світі. Ми змушені жити за тими законами, що диктує нам міжнародний ринок праці. Побудувати власний ринок праці поза впливом зовнішніх факторів неможливо. Авторитетні міжнародні експерти стверджують, що ХХІ ст. стане сторіччям конкуренції за робочу силу, яка буде основним фактором прогресу.

В Україні є два варіанти дій. Або вона розвиває економіку знань і входить до складу розвинених країн; або відкочується на узбіччя історії й перетворюється на придаток, що є постачальником якщо не сировини, то чорноземів або робочої сили.

Сьогодні Україна має унікальний шанс прискорення економічного розвитку у зв'язку зі світовою продовольчою кризою, але для цього потрібно підняти сільське господарство, створити відповідну інфраструктуру, провести реформу охорони здоров'я, зокрема, забезпечити доступ сільського населення до якісних медичних послуг. Україні, безперечно, необхідно підвищити народжуваність і знизити смертність. Серед конкурентних переваг, які має наша держава, є земельні ресурси і розвиток сільського господарства, яке неминуче зіткнеться з проблемою дефіциту робочої сили. Вже сьогодні можна сказати, що чимало аграрних регіонів потерпають від демографічної деградації.

Глибоку демографічну кризу, яку нині переживає Україна, називають періодом «української депопуляції». За прогнозом, розробленим її інститутом, у 2050 році в Україні буде 36 млн. населення. Щоправда, ООН називає більш песимістичну цифру – 26 млн. Тим часом кардинально вплинути на цю ситуацію важко.

В Інституті демографії та соціальних досліджень спробували прорахувати, що буде з нашим населенням, якщо кожна жінка народжуватиме двох дітей (ніде в Європі немає такого високого показника), а середня тривалість життя збільшиться до рівня Японії, тобто на 13 років. І навіть за таких умов населення України буде скорочуватися [9].

Поліпшення ситуації у сфері зайнятості вітчизняної економіки передбачає формування динамічного та гнучкого ринку праці, підвищення рівня його організованості. Для цього необхідно створити розгалужену мережу інституцій ринку праці, поліпшити їх фінансування, кадрове та інформаційне забезпечення. Інформаційний масив повинен містити дані про всі основні аспекти функціонування ринку праці: масштаби пропозиції праці, її вартість та якість, структуру зайнятості, реальні обсяги безробіття. Необхідно відзначити, що для того, щоб ринок робочої сили діяв ефективно, потрібно забезпечити певні додаткові умови. Так, наприклад, у країні має бути достатньо розвиненим ринок житла. Той, хто бажає змінити місце роботи і переселитися в інше місто, повинен мати можливість продати й купити житло. Як і на інших ринках, попит на найману працю має перевищувати її пропозицію, щоб роботодавці змушені були конкурувати між собою, для цього потрібно збільшити кількість робочих місць, заробітну плату та підвищити соціальний захист.

1. Білоблцький М. Сучасний стан ринку праці та перспективи його розвитку / М. Білоблцький / Україна : аспекти праці. – 1997. – № 1. – С. 3–7.
2. Маркс К. [Електронний ресурс] / К. Маркс. – Режим доступу : http://ukr.wikipedia.org/wiki/Карл_Маркс.
3. Богиня Д. П. Про зайнятість населення. Основи економіки праці [Текст] : навч. посіб. / Д. П. Богиня. – 3-тє вид. – К. : Знання-Прес, 2002. – 270 с.
4. Історія економічних вчень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrlib.net/historyekonomichnix-vchen/95-kriza>.
5. Про зайнятість населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>.
6. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ukrstat.gov.ua.
7. Заярна Н. М. Причини безробіття в різних умовах економічного розвитку України та методи її подолання / Н. М. Заярна, І. М. Недибалюк // Науковий вісник НЛТУ України. – Вип. : 21. – 2012. – С. 196–200.
8. Машика Ю. В. Стан зайнятості та безробіття в Україні в умовах фінансово-економічної кризи / Ю. В. Машика. – К., 2006. – 279 с.